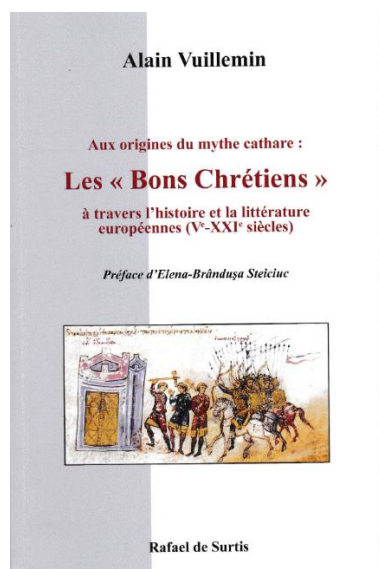

<https://doi.org/10.60056/CCL.2025.11.174-179>

За книгата:

Alain Vuillemin. *Aux origines du mythe cathare: Les « Bons Chrétiens » à travers l'histoire et la littérature européennes (V^e– XXIe siècles)*. Cordes-sur-Ciel, France, Editions Rafael de Surtis, 2024, 379 p. ISBN : 978-2-84672-602-3. [Ален Вюймен. *При началата на мита за катарите – „добрите християни“ в европейската история и литература (V–XXI век)*. Корд сюр Сиел, Франция, Издателство „Рафаел дьо Сюртис“, 2024; Alain Vuillemin. *To the Origins of the Cathari Myth: The “Good Christians” throughout European History and Literature (5th–21st centuries)*. Cordes-sur-Ciel, France, Rafael de Surtis Publishers, 2024, 379 p.].

Penka Danova / Пенка Данова

Institute for Historical Studies – Bulgarian Academy of Sciences / Институт за исторически изследвания при Българската академия на науките

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3371-757X>

Последната книга на Ален Вюймен, почетен професор при Университета „Париж-Изток“, проследява сложния езиков, социален, исторически, книжовен и идеен път на основен клон на християнската ерес, който в нашите земи се разпространява и нарича „богомилство“. Монографията е озаглавена „При началата на мита за катарите – „добрите християни“ в европейската история и литература (V–XXI век)“. Става дума за научна монография, състояща

се от въведение, осем глави, заключение и впечатляващ списък на ползвана литература (около 50 с.), тематично подредена, включваща извори и изследвания на езици от цяла Евразия.

Във въведението (с. 17-89) авторът прави преглед на наименованията, които представителите на дуалистичната ерес получават в един широк хронологически отрязък – от Персия и Армения през V век до гибелта на Монсегюр, последната крепост на албигойците в 1244 г. и падането на богомилска Босна в ръцете на османците (1463 г.). Вюймен проследява основните научни трудове, посветени на този лексикографски и интерпретационен аспект на „катарската“ проблематика като не пропуска деликатно да наложи критичното си виждане, залегнало в заглавието на книгата. Редом с пълния списък на наименованията (манихеи, павликяни, богомили, булгари, катарии, патарени, албигойци и др., представени и в езиковите разновидности, в които се срещат), както и подялбата им в две главни групи по топономастичен принцип (наименования по лични имена или по името на местата, където са били разпространени), той ги разделя на екзоними (имена, дадени от лица или общности, чужди на изповядващите казаната християнска ерес) и на ендоними (имена, с които казаните се самоназовават). В така представената категоризация по естествен начин се налага пейоративното значение на екзонимите и обратно – положителното звучене на ендонимите, сред които са „добри християни“, „добри хора“ и др. под.

Появата на християнството в Армения в края на III век, влиянието, което дуалистичните персийски учения оказват върху неукрепналата християнска доктрина на Изтока, решенията на съборите, формирането и утвърждаването на Арменската апостолическа църква (V-VIII век) и съвкупността на книжовни свидетелства за това най-ранно времепространство на християнството са в основата на представите на Вюймен за исторически мит, следователно – за комплексния характер на катарската митология. „Комплексна митология“ е вторият дял от въведението, в което авторът поставя знак за равенство между понятието си за „митове“ и разпространените наименования на павликянските, богомилските, и пр. разкази, приказки, басни, легенди. Сборът от митове пък формира т.нар. митология. Многозначността на термина мит, както и метафоричната му употреба, понякога будят недоумение у читателя¹. Разгледани са източните легенди/митове за основаването на сектата на павликяните и на богомилите, полемичните съчинения, разкриващи борбата на официалната църква с ересите. В параграфа „Новоизмислените митове“ е отделено място на представите от епохата на Реформацията за

¹ По-нататък (с. 44-45) той критикува Борислав Примов като го обвинява в несъстоятелни исторически твърдения относно богомилите, а появилите се през XX век „нови апокрифи“, излезли изпод перото на Николай Райнов и Стефан Гечев, нарича „чист мит“, т.е. измислица.

идейна връзка между албигойството и реформираните религии. Те се споделят и от представители на Контрареформацията с присъщата за средите им пейоративна оценка. Тук е направен критичен преглед на литературата от XIX и XX век, поставила основите на научната интерпретация на павликянството, богомилството, катарството и албигойството, както и на изданията на извори, художествена литература и техните преводи на френски език.

Първа глава „Началните свидетелства“ (с. 91-119) е посветена изцяло на богомилското учение, на неговата същност, разкрита чрез достигналите до наши дни източници, съставени от „добрите християни“. Става дума за „Тайната книга на катарите“, латински превод в две редакции, за „Богомилски книги и легенди“ на Йордан Иванов от 1925 г. (ползвана във френския ѝ превод от 1978 г.), за друга апокрифна литература (евангелия, видения), подробно описани от автора, както и за народна литература, разкриваща обредността на богомилите/катарите. Наличието на твърде малко източници се обяснява с унищожаването на богомилската книжнина вследствие на преследването и унищожаването ѝ от страна на официалните църковни власти. Изказано е предположение за елитарния характер на богомилското учение. То дири основания в западната традиция и не е подкрепено документално (с. 92-93). Значимо място е отделено на книжнината, съставена от враговете на богомилите в България, Византия и сред западните им последователи (презвитер Козма, Евтимий от манастира Перивлепта, Евтимий Зигавин, Райнер Сакони от Конкорце, Бориловия синодик) и нейните издания на френски. Не са пропуснати сведенията за богомилите в съвременни на събитията хроники като „Алексиадата“ на Анна Комнина и „Завладяването на Константинопол“ на Жофроа дьо Велардуен.

Във втора глава „Източните начала“ (с. 121-139) авторът извежда идейните корени на дуалистичните ереси. Това са на първо място централноазиатският и персийският зороастризм и маздеизъм, последвани от арменската история на християнството в разгледания вече период (края на III-VIII век). Сетне Вюймен ни пренася на Балканите и представя първите огнища на павликянството в Тракия от времето на византийския император Константин V. Появата на богомилството през X век по българските земи, разпространението му във Византия и на Балканите, както и в един широк географски ареал, покриващ Европа (без крайния Север – Скандинавия и земите, разположени източно от нея, както и Португалия) са застъпени в главата „Покръстените земи“ (с. 141-174). Разгледани са накратко появата на огнища на богомилството в земите на Първото и Второто българско царство, разпространението на дуалистичното учение във Византия след падането на България под византийска власт, сведения за поява на проповедниците му в земите на съвременна Албания, Сърбия, Босна и откъдунавските

румънски, молдавски, украински и руски области. При прочита на втора и трета глава първоначално бях изненадана да открия, че редом с исторически извори и критични изследвания авторът твърде често се позовава на художествена литература от най-ново време, в която главна тема са богомилите и тяхното учение. Най-често става дума за исторически романи и то на български автори като Емилиян Станев, Вера Мутафчиева, Антон Дончев, без да са пренебрегвани образци на поезията или драматургията (Стефан Гечев, Недялка Каралиева и др.). Едва след прочита на параграфа „Румънското продължение“ (с. 150-153), в който след латиноезичния извор от 1200 г. „Делата на унгарците“ се преминава към фантастичната поема на Михай Енеску „Клетия Дионис“, към новелите на Ливиу Ребряну за Адам и Ева, към „Злият демиург“ на Емил Чоран и др., намерих отговор на този парадоксален подход на автора към ползваната от него книжнина. За Ален Вюймен пресъздаването на богомилски образи и събития в художествената литература и изкуството вдъхва нов живот на самото историческо явление, за което са запазени твърде малко исторически извори. Така след падането на България под османска власт, след гибелта на Монсегюр и последващите процеси, изкоренили напълно албигойството към началото на XIV век, богомилите и техните европейски следовници оживяват на страниците на художествената литература от XIX до XXI век. Нерядко френският професор се отнася критично към твърдения на български историци, писали по въпроси за богомилството и катарството (Димитър Ангелов, Владимир Топенчаров, Борислав Примов)², но охотно се позовава и приема писаното за връзките помежду им във френския превод на „Странния рицар на свещената книга“. Вторичното митологизиране на разглежданата дуалистична ерес чрез художествени интерпретации ни отправя към сферата на философския идеализъм, но ... нима ние, българите, не добиваме една първа и пълнокръвна картина за събитията от Вартоломеевата нощ от романа „Кралица Марго“ на Александър Дюма?

Четвърта глава „Проповядването учение“ (с. 175-201) е посветена на богомилската доктрина и нейните западни посестрими. Съдържанието им е разкрито чрез латиноезичната версия на „Тайната книга“/*Interrogatio Iohannis*, описваща космогоничните представи на богомили и катарии. Подчертана е ролята на сатаната като творец на видимия свят и са изведени апокрифните творби, извори за „Тайната книга“, за извечната борба между доброто и злото начало, между Бог отец и сатаната, както и за Христовото дело, интерпретирано различно в

² Въпросът с превода на френски или английски език на изследвания на български учени е важен и в този контекст. Вюймен определя българските изследвания по посочените автори като „исторически и светски“ (тук, с. 177). Вероятно поради езиковата бариера той няма възможност да се запознае с доктората на Лазарова, Е. *Богомилско-катарската философия като живяна етика*. Русе: Авангард принт, 2013, 432 с. [Lazarova, E. *Bogomilo-katarskata filosofiya kato zhiviyana etika*. Ruse: Avangard print, 2013] и др.

средите (църквите) на крайното и на умереното богомилство. Авторът изтъква, че в широкия географски ареал и хронологически отрязък, в който проследява развитието и промените, настъпили в дуалистичното учение, настъпва разкол. Затова се спира накратко върху темата за схизмата в църквата на Армения, България, Прованс и Босна като следва писаното от Стивън Рънсиман, Дмитрий Оболенски, Димитър Ангелов, Юри Стоянов и други учени. В същия ред са разгледани мерките, предприети от официалната църква срещу еретиците в кратката пета глава „Упражненията преследвания“ (с. 203-216). В нея са поместени обвиненията, отправени към еретиците; кратка история на процесите, организирани срещу тях. Не са пропуснати мъченията, на които „добрите християни“ били подлагани, както и религиозните войни и военните кампании, свързани с борбата на католическата църква с албигойците и патарените.

Заглавието на шеста глава е метафора на по-късната проява на ереси в Близкия изток (Анатолия, Армения) и Европа. „Пръснатите въгленчета жарава“ (с. 217-232) са изяви на нови дуалистични ереси след догарянето на последните клади, белязали края на катарството (Каркасон 1329 г.). В тази връзка авторът разглежда подробно съдбата на босненските богомили.

В „Литературното възраждане“ (с. 233-248) Вюймен отделя място на народните умотворения, на устната традиция и по-късните ѝ записи в епичните цикли, посветени на подвизите на Дигенис Акритас във византийската литература, на следите от катарски легенди, оживяващи в актите на инквизицията от XIII и XIV век, както и на записаните богомилски и катарски легенди, анонимни или авторски („Песен за кръстоносния поход срещу албигойците“). Богомило-катарската проблематика се оказва изключително плодотворна за фантазията и творчеството на европейски писатели и поети от епохата на Романтизма до наши дни. Авторът споделя вижданията на Жан-Луи Биже за митографията на катарството (1850-1970), за налагането на въображаеми реалии над исторически обективна конкретика. Той представя френски, балкански, испански и английски литературни образци, свързани с богомило-катарската проблематика, добили успех сред публиката през XIX и XX век.

Хронологично продължение на тази интерпретация на „мита“ е залегнало в последната глава „Претворяване в романите“ и в заключението (с. 249-320), в които се прави преглед на романите с богомило-катарска проблематика, разделени по групи съобразно съдържанието им – посветени на отделно събитие, на етнографски описания, на биографии на въобразени личности и на следващи традицията на Дан Браун (езотерични фикции). Значима част от тях са публикувани през нашето столетие. Не са пропуснати исторически романи с многотомни продължения, както и графични албуми и комиксите, в които оживяват образите на „Емерик и

катарите“. За съжаление тези литературни и графични творби, които в по-голямата си част са съставени на френски език, не ми е известно да са преведени на български, за да може и нашият читател да оцени техните достойнства, така както Вюймен е сторил спрямо романите на българските писатели Антон Дончев, Вера Мутафчиева, Емилиян Станев и Николай Райнов. Ето защо не мога да не се съглася с високата оценка за приносите на Ален Вюймен, изказана в предговора към книгата (с. 11-16). В него Елена-Бръндуша Стейчук, професор по френска литература и франкофония при Университета „Стефан Велики“ в Сучава, изтъква забележителната ерудиция на автора в областта на европейската литература, която му дава възможността да разкрие нови полета в областта на сравнителното литературознание.